

7. Тарас А. Е. Анатомия ненависти. (Русско-польские конфликты XVIII – начала XX вв.). Минск: Харвест, 2008. 832 с.
8. Тымовский М., Кеневич Я., Хольцер Е. История Польши / пер. с польск. В. Н. Ковалев. М. А. Корзо, М. В. Лескинен. Москва: Весь Мир, 2004. 544 с.

УДК 343.25

Лахмотов Костянтин,
студент II курсу Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

ОКРЕМІ ПРИЧИНИ СКАСУВАННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ

Робота присвячена темі скасування смертної кари як категорії покарання у кримінальному законодавстві держав, які були складовими частинами СРСР. Однією з основних причин виведення такої категорії покарання стали міжнародні рекомендації від ООН та Ради Європи. На сьогоднішній день лише в Республіці Білорусь досі міститься норми щодо «найжорстокішого покарання», тоді як Україна та Російська Федерація стали на процес гуманізації законодавства.

Ключові слова: смертна кара, мораторій, Рада Європи, міжнародні стандарти.

The work is devoted to the abolition of the death penalty as a category of punishment in the criminal law of the states-former parts of the USSR. Among the main reasons for removing this category of punishment were international recommendations of the UN and the Council of Europe. To date, only the Republic of Belarus has norms on the "most severe punishment", while Ukraine and the Russian Federation have started the process of law humanizing.

Key words: death penalty, moratorium, Council of Europe, international standards.

Починаючи з моменту створення СРСР смертна кара у вигляді розстрілу стала основним способом покарання для особливо небезпечних злочинців. Вона закріплювалася у таких нормативно-правових актах, як постанова РНК РРФСР «Про червоний терор», Кримінальному кодексі РСФРР 1921 р. та Кримінальному кодексі УСРР 1922 р, які були реформовані у 60-х роках ХХ століття, однак лишили даний вид покарання. З моментом розпаду Радянського Союзу процеси лібералізації почали проникати у суспільно-політичні процеси держав пострадянського простору, що виражалося, перш за все, у зміні окремих норм кримінального законодавства. Центральним питанням стала відміна смертної кари. Саме відображення основних причин та процесу відміни смертної кари в національних законодавствах колишніх радянських республік складають актуальність даного питання.

Метою публікації є висвітлення причин скасування смертної кари, як найвищої міри покарання на території держав пострадянського простору, які перейняли кримінальне законодавство СРСР, аналіз окремих положень нормативно-правових актів Ради Європи.

Проблемі скасування смертної кари в національному українському та російському законодавстві значну увагу приділено в роботах П. Ф. Мартиненка, М. Ю. Веселова, А. І. Коробєєва, С. І. Дементьєва, М. Ю. Дворецького та ін.

Європейське Співтовариство неодноразово давало зрозуміти українській та російській стороні, що збереження смертної кари у переліку кримінальних покарань може поставити країни поза загальноєвропейськими процесами і навіть призвести до призупинення їх діяльності у Раді Європи, членами якої Україна стала в 1995 році, а Росія – в 1996.

Віденська декларація наради глав держав-членів Ради Європи ще у 1993 році визначила загальнообов'язкові вимоги для вступу до Ради Європи нових членів. Першим серед вимог зазначено «приведення політичних інститутів та правової системи у відповідність до принципів демократії, верховенства права і прав людини», найголовнішим з яких є право на життя [2, с. 30].

Така позиція Ради Європи вибудовувалася протягом декількох століть. Точкою невідворотності, що запустила цей процес, стала відмова Франції від смертної кари та вихід аболіціонізму на якісно новий міждержавний рівень.

Рада Європи 28 квітня 1983 року підписала Протокол № 6 до Конвенції про захист прав людини. Стаття 1 цього Протоколу проголошувала: «Смертна кара має бути скасована. Ніхто не може бути засуджений до цього покарання або страчений». Однак у ст. 2 Протоколу державам-учасникам було дозволено застосування смертної кари за злочини, вчинені під час війни або в умовах, коли загрожує їй наближення». На момент укладення Протоколу його підписали представники 13 країн з 21, що на той час входили до Ради Європи [3, с. 173].

Прийнята за кращими європейськими стандартами, Конституція України гарантує кожній людині право на життя, на свободу від свавільного позбавлення життя, катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує її гідність, поводження чи покарання. Тому від часу прийняття нової Конституції в Україні об'єктивно постало питання про невідповідність новим її вимогам чинного кримінального законодавства,

розробленого і прийнятого ще в епоху колишнього СРСР, зокрема в тій його частині, яка передбачала серед видів покарань смертну кару [4, с. 205].

Такі події запустили процес скасування смертної кари. У 1995 році урядом України був запроваджений мораторій на застосування смертної кари як покарання за кримінальні правопорушення. Однак через декілька місяців Конституційний Суд України прийняв рішення стосовно введення мораторію як таке, що було прийняте без дотримання належної процедури. Лише в 1997 році мораторій був знову введений у дію, а в 1999 році у рішенні від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99 Конституційний Суд України постановив, що смертна кара суперечить Конституції України, чим остаточно заклав шлях до її відновлення. У зв'язку з цим у 2000 році Верховна Рада України внесла зміни до Кримінального кодексу України, якими вилучила поняття «смертна кара» з офіційного списку кримінальних покарань України.

Однак під час прийняття рішення Конституційним Судом між його членами точилася полеміка з точки зору доцільності такого кроку. Зокрема, вагомі і юридично обґрунтовані контраргументи не раз наводив суддя О. Мироненко. У своїй статті «Відміна смертної кари – плід юридичної еквілібристики» він писав: «Як суддя цього поважного державного органу, я не пропустив жодного засідання суду. Не раз обґрунтовував і ставив на голосування власне правове бачення проблеми, вносив пропозиції щодо її розв'язання, покладав надію, що мені буде надана передбачена законом можливість довести свою позицію до відома юридичної громадськості та народу України [5, с. 156].

У кінці листопада 2002 року Україна ратифікувала Протокол № 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари за будь-яких обставин, і таким чином у питаннях гарантування права людини на життя врахувала стандарти європейського правового поля [1].

З подібною проблемою зустрілася і Російська Федерація, яка також прагнула до вступу в європейське співтовариство в обличчі Ради Європи, адже вона також була частиною колишнього Радянського Союзу та містила у своїх нормативно-правових актах покарання у вигляді смертної кари.

Після реформування системи покарань, в 90-х роках ХХ століття, скоротилося число виконаних страт. У 1991 році дана міра була призначена 147 особам, що склало 0,02% від зареєстрованих злочинів, але не приведена у виконання, у 1992 році – 159 (0,02%) і страчено 18 чол., у 1993 році – 157 (0,01%) і 10 чол., у 1994 році – 160 (0,01%) і 10 чол., у 1995 році – 143 (0,01%) і 40 чол. відповідно. Членство в Раді Європи призвело до відмови від даного виду покарання з 1997 року, на нього був оголошений мораторій відповідно до Указу Президента Російської Федерації від 16.05.1996 № 724 «Про поетапне скорочення застосування смертної кари в зв'язку з входженням Росії до Ради Європи» та розпорядженням від 27.02.1997 № 53-рп. Постанова Конституційного Суду Російської Федерації від 02.02.1999 № 3-П заборонила призначення смертної кари на всій території країни. Гарантуючи дотримання конституційних положень, Президент Росії 1 червня 1999 року помилував останнього засудженого до смертної кари [6, с. 498-499].

24 вересня 2020 року під час засідання 75-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН президент Казахстану Касим-Жомарт Токаєв заявив про рішення приєднатися до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Цей крок є підставою для суттєвого звуження сфери застосування смертної кари, мораторій на здійснення якої триває з 2003 року, та гуманізацію кримінального законодавства.

Єдиною країною на пострадянському просторі, яка містить норми щодо застосування смертної кари у своєму кримінальному кодексі та продовжує застосовувати їх на практиці, є Республіка Білорусь.

Відповідно до ст. 8 Конституції Республіки Білорусь держава визнає принципи міжнародного права і забезпечує відповідність їм законодавства. В силу цих причин Республіка Білорусь не може не враховувати тенденцій і процесів, пов'язаних з відміною смертної кари.

Парламентська Асамблея Ради Європи встановила практику пред'явлення вимоги державам, що висловили бажання стати членом Ради Європи, вводити мораторій на застосування вироків про смертну кару, виключати з національного законодавства це покарання, підписати і ратифікувати Протокол № 6 до Європейської Конвенції щодо скасування смертної кари.

Повне скасування цього покарання в державах – членах Ради Європи здійснено з метою посилення захисту права на життя, гарантованого Європейською конвенцією. Конституційний Суд Республіки Білорусь також зазначив, що рішення про скасування страти в зазначених державах приймалися зазвичай їх представницькими органами або органами конституційного контролю. При цьому європейські конституційні суди приймали відповідні рішення в умовах, коли їх держави було прийнято до Ради Європи або питання про прийом їх до цієї організації був вирішений. У зв'язку з цим Європейська Конвенція і протоколи до неї для них були обов'язковими.

Конституційний Суд звернув увагу на те, що Республіка Білорусь, навіть не будучи членом Ради Європи, в останні роки послідовно проводить активну позицію щодо обмеження смертної кари як на законодавчому рівні, так і на практиці, що відповідає вимогам, передбаченим в міжнародних актах. По суті, вона наблизилася до вирішення даного питання, а вступ до Ради Європи і підписання в першу чергу Європейської Конвенції, протоколів № 6 і № 13 до неї передбачає безумовне прийняття рішення про скасування смертної кари.

Відповідно до Висновків Конституційного Суду Республіки Білорусь зафіксовано, що частина третя статті 24 Конституції Республіки Білорусь, яка надає можливість застосування смертної кари як виняткової міри покарання лише до її скасування, дозволяє прийняти рішення про оголошення мораторію на застосування смертної кари або про повне скасування цього покарання [7, с. 102-104].

Отже, відміна смертної кари на теренах України та Росії відкрила шлях колишнім радянським республікам до вступу в Раду Європи. Ці процеси не можна виправдати лише стратегічними міркуваннями євроінтеграції, вони зумовлені також гуманізацією та демократизацією кримінального права. Принципи гуманізму кримінального законодавства мають широкий вплив на політику держав, це виявилось у скасуванні смертної кари в Казахстані та готовності Білорусії ввести мораторій на застосування її в національному законодавстві. Відміна смертної кари Фінляндією у 1950 році, Великою Британією у 1969 році, Канадою у 1976 році лише показали світу, що наприкінці ХХ століття людство знайшло альтернативу для цього антигуманного покарання у вигляді довічного позбавлення волі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про ратифікацію Протоколу № 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари за будь-яких обставин: Закон України від 28 листопада 2002 року № 318-IV Голос України (Київ, 24 Грудень 2002).
2. Мінченко С. Кримінологічні погляди на смертну кару в Україні та світі. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 4'2018. С. 28-38.
3. Гривняк Л. Вплив міжнародного чинника на скасування смертної кари в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2014. № 782. С. 172-175.
4. Мартиненко П.Ф. Україна і смертна кара: європейський вибір. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2003. Вип. 9. С. 204-219.
5. Червінська С.О. Відміна смертної кари в Україні. Історія. Світовий досвід європейських країн. Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування частина 2.: Збірник тез підсумкової науково-теоретичної конференції наукового товариства курсантів (19 березня 2015 року) URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/>
6. Дворецкий М.Ю., Анапольская А.И. Смертная казнь: за и против. Научный журнал «Пенитенциарная наука». Юридические науки. 2019. С. 497-502.
7. Василевич Г.А. Смертная казнь: преодоление разногласий и пути ее отмены. Журнал Сибирские уголовно-процессуальные и криминалистические чтения. 2016 г. С. 96-10

УДК 37.014.5

Дегтярьов Вадим,
студент 031 групи
спеціальності Середня освіта (Історія)
СумДПУ імені А.С.Макаренка,
м. Суми, Україна

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ОСВІТІ

У статті розглядається вплив глобалізації на систему освіти, який проявляється в підсилюючих тенденціях інтернаціоналізації та інформатизації освіти. Визначається, що Болонський процес і створення єдиного освітнього простору є показниками міжнародної інтеграції в системі освіти. Визначаються переваги та недоліки інтеграції освітнього простору. Аналізується поняття глобалізації, її виклики, зокрема, чи зможе система освіти окремої країни в добу світової глобалізації бути конкурентоспроможною й водночас залишитися провідним центром накопичення та передачі знань.

Ключові слова: освіта, глобалізація, інтеграція, Болонський процес.

Дегтярьов В. Глобализационные процессы в образовании. В статье рассматривается влияние глобализации на систему образования, которое проявляется в усиливающихся тенденциях интернационализации и информатизации образования. Определяется, что Болонский процесс и создание единого образовательного пространства являются показателями международной интеграции в системе образования. Определяются преимущества и недостатки интеграции образовательного пространства. Анализируется понятие глобализации, ее вызовы, в частности, сможет ли система образования отдельной страны в эпоху мировой глобализации быть конкурентоспособной и одновременно остаться ведущим центром накопления и передачи знаний.

Ключевые слова: образование, глобализация, интеграция, Болонский процесс.

Dehtiarov V. Globalization Processes in Education. The article examines the impact of globalization on the education system, which is manifested in the increasing trends of internationalization and informatization of education. It is determined that the Bologna process and the creation of a single educational space are indicators of international integration in the education system. The advantages and disadvantages of educational space integration are determined. The concept of globalization and its challenges are analyzed, in particular, whether the education system of an individual country in the era of world globalization will be able to be competitive and at the same time remain a leading center for the accumulation and transfer of knowledge.